

"Vesail ve delail, maksad ve gayat yerine ikame edilmiştir. Halbuki fasid bir delil ile hak bir netice zihinde ikame edilir. Bâtıl bir vesile ile hak bir gaye, fikirde tesbit edilir." cümlelerini açıklar mısınız?

Vesileler ve delillerin maksat ve gayeye hizmetçi ve vasıta olması gerekirken, tam tersi vesile ve delil maksat ve gayenin yerine geçmiş, ondan daha bir ehemmiyet kesbettirilmiştir. Halbuki **vesileler ve deliller maksada işaret ve araç konumundadır**. Asıl olan ve önemli nokta gaye ve maksadın sabit olmasıdır.

Bazen olur zayıf ve bozuk bir vesile veya delil, insanı gayeye ve maksada ulaştırabilir. Bunun için vesile ve delile bakıp, maksatta ve gayede ihtilafa ve ayrılığa düşmemek gerekir.

Mesela; kelim ilmi ile tasavvuf ekolü vesile ve delil noktasından birbirlerinden ayrı ve muhalif ekollerdir. Ama her iki ekolün de maksadı ve gayesi; İslam'ın iman esaslarını ispat etmektir. Kelam ilmi akıl ve mantık vesilesi ile İslam'a hizmet ederken; tasavvuf ise kalp ve müşahede yolu ile İslam dinine hizmet eder. Yani vesile ve delil yolları farklı, ama maksat ve gayeleri aynıdır. Bu yüzden vesileyi maksat yerine koyup kavga unsuru yapmak manasızdır.

İlm-i Kelamda çok zayıf ve hüküm bakımından fasit, yani sağlam olmayan deliller, imanın ispatında kullanılmıştır. İlm-i Kelamda **inikas-ı edille** diye bir hüküm yıllarca kelam ilminde önemli bir delil ve vesile olarak kullanılmıştır. Manası **"Delillerin iskatı ile netice de iskat olur."** hükmüdür.

Mesela, meleklerin varlığını ispat eden bir delil çürütülürse, neticesi olan meleklerle iman da beraberinde çürütülmüş olur fikridir. Bu fasit vesile ve hükmü İmam Gazali kaldırmıştır. Ama İmam Gazali'den önce büyük kelam üstatları, bu vesileyi mesleklerinde kullanmışlardır. **Halbuki İslam akidelerinin binlerce delilleri var, bunlardan bazıları çürütülse bile diğer deliller neticeyi ayakta tutabilirler.**

Tasavvufta da bazı batıl vesileler hakkı zihinde tespit etmiştir. Mesela, **"vahdet-i vücud"** mesleğinin **"La mevcuda illa hu"** tabiri Ehl-i sünnete göre yanlış ve hatalı bir vesile olmasına karşın, İbn-i Arabi gibi zatların zihninde Allah'ın **Hak, Mevcut, Vahit** gibi isimlerini ve sıfatlarını tespit ve teyit etmiştir. Hatta İbn-i Arabi bu batıl vesile ile mümtaz bir makam elde etmiştir. Bu yüzden **vesile ve deliller, maksada giden araçlardır, bunları maksadın önüne geçirip ihtilafa kapı açmak yanlış olur.**